

EN MINDERUNE -

fra min barndoms landingsplads

Af JØRGEN PEDERSEN

DER er et gammelt ord, som siger, at om hundred år er alting glemt. - Et er givet, at en hel del af dagliglivet, som en kystfisker levede, det vil blive glemt, dersom ikke de, der har oplevet det, prenter det ned for efterslægten. Alene det problem, det var for en kystfisker fra en landingsplads som Stenbjerg, at få den tunge kystbåd sat flot, i halvdårligt vejr og hav, fra en åben strand, uden nogen høfde til læ, var et job for mænd. For at blotlægge det, jeg tør roligt sige, umenneskelige slid, som alene søsætningen kunne være - skildrer jeg i denne artikel en sådan situation, og følger derefter stenbjergfiskeren i hans arbejdsdag, fra strand til fiskeplads - der afsluttes med et modigt ridt over de tre revlers sydende malstrøm.

* * *

Vi befinder os på landingspladsen en marts-dag i 1910 - lejet har forlængst gjort sig fortrolig med motorens mekanisme, og der står på forstranden hele 13 kystbåde, med hvert sit bådelaug på fem mand.

Det er i dagningen, med mere "luft" fra NV, end fiskerne synes om. Havet er, hvad man forstår ved "skrumle", og én af årsagerne angives at være formodet stærk strøm - eller hvad der er værre, at der muligt kan komme en ødevejrperiode.

Dagen før var man ude for at sætte "bundsætkroge", idet man dengang brugte denne form for fiskeri, og det vil kort sige en form for storkroge, der var monteret på sværere line og med længere mål mellem den enkelte krog. Disse kroge blev madet med sild - og på disse bed gerne torsk, skade og langer, hvis de var sultne.

Indtraf der nu en ødevejrperiode, så mistede man ikke blot fisken - men tillige redskaberne, og denne mulighed lå som en skygge hen over de vejrbidte fiskeres træk. De havde i forvejen haft en karrig vinter at slæbe sig igennem med kun lidt fiskeri. For flertallet var købmandens kredit opbrugt, og der var ikke en af de på landingspladsen forsamlede fiskere, der havde råd til at miste noget.

* * *

Nogle bådelaug talte dog så småt om at gå hjem, for til trods for, at det knapt var lyst mente de, at det "fyldt" i æ hav - det blev mere uroligt. Men andre havde allerede tændt primussen, der skulle varme glødehovedet på motoren - det var altså dengang, det var nødvendigt.

Ku e'd læ se gø'r - så sku djer bø'ed po æ hav - å de sku væ no.

* * *

Denne bemærkning kom fra én af de stenbjergfiskere, der sædvanligt ikke behøvede andre til at trække sig op - og den afgjorde sagen.

Der gik straks to mand op til det hånddrevne ophalingsspil (der var af den endnu kendte type, med

vandret bom, og et håndsving ved hver side. Jeg mindes en endnu ældre type, hvor bommen stod lodret - en lang stang var stukket gennem bommens øverste del, og den virkede i retning af en hestegang, fiskerne gik foran den og skubbede den rundt).

Nu skrånede stranden let ned mod havet, og mens de to firede på trossen fra spillet, gled båden stille, med en mand på hver side til at holde balancen, ned til havstokken. Det er ofte hændt, at en af de tunge kystbåde under denne manøvre er væltet og har givet benbrud til ham, det gik ud over.

* * *

Kommet såvidt ligger nu båden på sidste rulle - og at lægge ruller under var gerne yngste mands job, og da ordren altid lød på, at den sidste rulle skulle lægges yderst gørligt, var han gerne under de givne forhold vis på, at hans belønning blev en våd uldtrøje, med reel sikkerhed for, at den enten måtte tørres på kroppen, eller først når han kom hjem mange timer efter. Det var vilkårene på åben kyst i de dage, og kystfiskere var ikke tøsedrenge. Vi har nu fulgt bådens vej ned over stranden - men her begynder nu det virkelig svære - for der er som nævnt sø på land, og det svære stoksøer, som vil kunne kaste selv den tungeste kystbåd om på siden, og derved risikerer man, at en rulle slår hul i bunden. Derfor er eneste udvej at føre en varp. Det tager sin tid - men det må gøres alligevel.

* * *

En af de bedste pramme sættes ned med faste, beslutsomme tag, og et anker med 70 favne svær trosse lægges over bageste tofte. En fisker, der er der, sætter sig på fortoften mellemto årer, hvis tolede han alt har fattet, og den anden fisker, der er udset til jobbet, står bag prammen. Han skal til de bageste årepar, når prammen er flot. Men endnu tøver han, for der kommer en snes favne ude et par søer, der i givet fald vil kaste både pram og fiskere langt op på stranden, hvis de netop roede nu - derfor venter de - på å fo æ jawn, hvilket vil sige, at der som regel indtræffer relativt jævner vand efter at to-tre sværere søer er kommet på land. Endelig - jævnen står der - prammen skydes fra land, og skulle jeg bedømme den fiskers rent gymnastiske kunnen fra det øjeblik han svinger sig ind over prammens agterspejl, og til han har årerne i sine hænder, da ville det mindste blive - 9,5. En virkelig tildragelse netop om det at føre varp for en kystbåd, er fra et andet lidt nordligere fiskerleje, nemlig Blokhus, og fortalt af min gode ven maleren og fisker gennem mange år, Niels Jensen, der selv var med ud i prammen og følte oplevelsen på sin krop. Vi var nået ud med ankeret, men så fik vi en sø ind over prammen, der bordfyldte den, og min kammerat og jeg kom begge i havet. Jeg prøvede at stikke en åre ud til min makker, og selv tog jeg en under armen. Men det varede pinligt længe "ijen mi mai tow'en". Nå, vi

kom da heldigt ind på stranden - og jeg spurgte da min makker: Hvorfor varede det så længe inden du fik fat på åren. Han svarede. Jow a ska sej dæ Nils - a sku li ha put mi forlora tæner i æ lom - - -

Vor lille pram er at ligne ved et æggeskal på det oprørte hav, men de to fiskere ror med usvækket fart, og får det ene søsprøjt ind efter det andet, dog ikke de store mængder. Nu er de ude 60-70 favne - og kaster ankeret ud. Prammen vendes som på en tallerken, og får en ikke for stor medløbssø, der sætter prammen og de to fiskere op på tørt land.

* * *

Så er det kystbådens tur, der ligger på sidste rulle, klar til søsætning, og tilbage er der kun at slippe spiltrossen, der er fastgjort i agterstævnen. Tre af dens mænd går i båden - de to andre er ved bagstævnen. Ankeretrossen er lagt i klydset i forstavnen. En af de ombordværende fiskere har anbragt sig forrest ved pullerten, og bag ham ligger trossen tilbage i båden langs på dækket, næste fisker sidder lidt længere agter og bag ham tredje mand - alle har de fat om trossen. De sidder pladask på enden, skrævende med benene udad, klar til at hale tot, når ordre gives af føreren. Så mener han, at jævnens står, og de lægger ryggen til båden, der ligger så yderlig, at den vipper i havet, mens de tre på dækket haler, så der står gnister fra øjnene. De to ved agterstævnen hjælper hinanden ombord. Der hales fortsat i sejge stærke tag. Motoren er i gang, skruen sender en kaskade af vand agterud, men jævnens varer kort, og der falder en stoksø af de tunge, der dog undgår båden i selve faldet, men får dog en hilsen med i form af en håndfuld grus fra havbunden. Den der følger, er kraftigere, og rejser båden med stævnen næsten lodret, og falder med en arrig, hvæsende lyd agter. De er nu ude ved ankeret, og den hives ind uden besvær. Se, sådan kunne det være for en stenbjergfisker at føre en varp, og komme på havet i det herrens år 1910. Senere under lignende forhold indtil ophalerspillet blev opfundet af Claus Sørensen, Esbjerg, da skulle der stadig føres varp, men de tre mands arbejde på dæk med udhalingen blev man så kloge at overlade til motoren, der over et arrangement ved vodkoppe gjorde det trælse arbejde. Men lad os nu følge fiskeren videre på hans urolige kurs ud til redskaberne.

* * *

De såkaldte "bundsætkroge" står altså fast, i gamle dage forankret med sten, i nyere tid brugtes dræge. Ved 9-tiden er man på pladsen ude på et farvand, der benævnes "Æ hvas" eller "æ bløed" der er beliggende ca. 20 sømil NV af lejet (i vor tid anvendes denne fiskeform ikke - idet trawlen er trådt ind i billedet i stedet).

Der er godt med fisk og enkelte hellefisk sætter humøret op - selv om det var nok så svært at få båden klar af stranden.

Men strømmen render sydpå - efter fiskerens udsagn som en mølleå. Derfor er det forbundet med sejgt slid, og der skal garvede næver til for at tage linerne ind, der står spændt som en flitsbue, skråt ned i vandet. Der kommer løse ender, hvilket vil sige, at linen er sprængt, og så må der navigeres op til næste bøje, hvorfra enden så atter findes - også det tager sin tid. Det kuler mere og mere op,

og det grå hav viser tænder, der tid efter anden brækker ind over bådsiden. Hver mand har sit job. En passer maskinen, der under de vanskelige forhold snart skal slække og snart have flere omdrejninger. To mand er på skift ved krogene, og ham, der sidder ved roret - i regelen, eller altid - er den samme erfarne fisker med udpræget sans for at lægge, eller holde, båden op i linens retning, alt under hensyn til kulingen og strømmen under arbejdet. - Det skal der en fiskererfaring til at kunne greje - og kan han det ikke, så får han det at vide, helt uden omsvøb. Som kroge og fisk tages ind - og nu råbes der om, at der er en stor fisk på krogen, linen strammes og står lodret ned ved bådsiden - bliver både vejr og hav værre, og der falder bemærkninger om, at man måske må kvitte de redskaber, der er tilbage. Man gør det nødig - for den omtalte store fisk var stor. Den kom op på siden af båden som noget i retning af en dør. Så vendte den pludseligt, og måtte have mere line. Derefter blev der roligt og besindigt halet ind igen. Det var en hellefisk på 70-80 pund. Nu gjaldt det koldblodighed, og den skulle ikke gerne løbe med krogen. To mand er involveret i dramaet, og de sejrer. En holder fisken ind til bådsiden, og en anden driver en kraftig "hæg" ind i hovedet. Begge tager et sejt, kraftigt tag og det store dyr kommer glidende ind over den våde, gyngende bådræling. Det var sandelig en god fisk - heldigt landet, og det bedste, mere værd end mange torsk. - Der snakkes om, at den hellefisk, der var på rejse nordover, fik afbrudt rejsen i utide.

* * *

Æ hav er bløvn mer høul - der går svære dønninger - og yngstemanden siger efter at en veritabel "buskjælling" d.v.s. noget i retning af en forkert sø, havde fejlet alt løst på dækket - selv den "bedrug" man tog kroge ind på - i havet - at der mindst må være to balloner oppe på signalmasten. Skipper sad som en mumle og lod, som han ikke hørte den unge mands snakken, der vel ikke var hel fri for at røbe lidt ængstelse. "Go ner te æprimus a law wos en tor kaffe - det vil varm osse dæ", sagde "æ bågmand" - og ynglingens lyse hårtop forsvandt under dæk.

Den sidste "Dobber" i sigte og krogsættene var inde - og det bedste af det hele var ca. 2000 pund fisk på tiljen. Båden blev et øjeblik lagt op mod havet, for ligesom at orientere sig inden hjemturen.

Styrehus havde man ikke på det tidspunkt - den luksus kom først nogle år senere - så de timer, man havde været på havet, havde lagt et hvidt dække over ansigtet af saltvand.

Kulingen er yderligere taget til, men ersprunget mere til vest, så medløbssø sætter farten op indover.

Da man kommer landet nærmere, ser man ikke blot to, men tre balloner (faresignaler) duve i blæsten på signalmasten. Det fortæller fiskerne, at landing frarådes. Vi er nu nået helt ind til yderste revle, hvor man gør en runding op imod havet. Lidt til sydvest kommer der endnu en båd indover mod landingspladsen. Man kan ikke i det brus af hav, der står omkring den se, hvem det er. Når den kommer på prajehold, vil det iøvrigt ikke være muligt at kontakte den ved råb, dels på grund af storm og hav - og dels motorens evige talen med. Redningsbåden ligger klar indenfor broddet. - Det kunne jo hænde at en båd løb skævt i en sø, og da havde jo redningsbåden en chance for

at redde, men oprigtig talt, siden de store, motordrevne kystbåde kom til lejet, da er en robåd til redningsbåd ikke det helt udviklede. Mærkværdigt nok, at de fattige kystfiskere er mere fremsynede end ledelsen af redningsvæsenet d.v.s. staten.

Fiskeren ved Stenbjerg fik motoren i 1900 tallet, og først i 1926 fulgte den i redningsvæsenet.

På en sådan dag er der jo også redningsdamperen, der har station i Thyborøn. Den er god for kystfiskere, når motorstop indtræder og lignende - eller når ellers, som man siger, alle sunde er lukkede. Men det skal dog se lidt broget ud, før kystfiskere går fra deres båd. Jeg har én gang set det som dreng.

Der var svær hav - og man besluttede at gå "mæ æ dåmper". Båden blev lagt for anker, men inden redningsskibet var nået op på højde med Lyngby, knækkede ankerrossen og båden drev på land uden at få en skramme.

At kontakte landingspladsen over radioen og høre signalpasserens mening er af gode grunde ikke aktuelt - for radio var ikke fiskeres eje i 1910.

* * *

Ved armbevægelser og andre tegn er de to både blevet enige om at vove forsøget, og da jævnen står tilsyneladende, så bliver der hældt en dunk petroleum i havet, hvilket erfaringsmæssigt tager den værste bråd af de væltende søer. Men bråd undgår de nu ikke. På anden revle tårner der sig én op, og båden har lige den fart, der er med til at give den rette placering til det lange farlige ridt. Dersom en kystbåds linier er rigtige og lad det være sagt, at det er de, fordi den stedlige bådbygger og fiskeren netop ved, hvordan en kystbåd må bygges, hvis den skal kunne løbe i en sø. Den skal ikke være for skarp bygget og fyldig lige fra forstavn til midtskibs for derefter at slankes gradvis agter.

- Agter for midtskibs ligger bådstævnen skråt op og i dette hårde løb suges agterpartiet ned og fastholdes der, kan man sige, så længe løbet varer. Er således en kystbåd i en løb over revlen, da behøver fiskeren ikke at være angst for, at hans båd falder forlæns (undskyld udtrykket) ned af en sø, når først den er kommet til at løbe i den. Da har den selv fundet balancepunktet - takket være fiskeres og navnlig bådbyggeres kunnen - indlært igennem mere end et sekel. Den sø der sendte forsøgskutteren "Biologen" om på siden blev fra "sagkyndig" side kommenteret derhen, at en brådsø - og det var endda i smult vande med vindstyrke syv - var noget af det farligste et skib kunne komme ud for. En kystbåd ville overhovedet ikke have regnet Biologens sø for noget som helst.

Vor båd løber med en fart i brådsøen, så vinden isner i fiskerens saltvandsvåde ansigt - et par hundrede meter - måske en hel kilometer - så sagtnes farten. Søen er mindsket så meget at den tunge båd ligger tilbage - som ligger den stille. Men det er ikke tilfældet - det er blot fordi farten da den løb i broddet gav den mange gange det som motoren nu formår at give. En ny sø når båden. den kommer lidt skævt - men "æ bågmand" har bemærket også denne træskhed. Han har føling med den rorpind han fatter om med sin barkede næve. Han lægger straks roret om, og stævnen følger lydigt vinket, nøjagtig sådan at båden møder søens modstand og er inde på kursen - den løber i

den nye sø, i susende fart - forbi redningsbåden, hvis mandskab ligger og "holder i" herinde, og få øjeblikke efter tårner vor go'e kystbåd stranden. Fiskeren, der under ridtet mod land har siddet i forstavnen, kaster rebene ind, som behjælpssomme kammerater på stranden griber, fordi båden af den nedgående brådsø ikke skal suges ud igen og her blive fyldt med vand eller hvad der er værre - kæntre.

Nu kaster redningsbåden slæbet ud og lander, uden fare - men også med samtlige søer taget i rækkefølge - fordi netop slæbet forhindrer den i at løbe for stærkt.

* * *

Vi har nu fulgt fiskeren i hans dag på havet. Hans tykke garvede hænder bliver trykket, og han giver sin dreng en robust knus. Konen er hjemme. Der har hun det strengt nok i frygten for mand og forsørger. Hun så selv, da flaget blev sat ved redningshuset, og da de kørte til havet med den røde redningsbåd - hun vidste hvad det betød.

Men arbejdet er ikke afsluttet på stranden ved landingen. Båden skal hales op - den våde ryg skal lægges mod bådsiden, hvor væmmeligt det end føles. Men der er i sådan situation nok der vil hjælpe.

Båden er oppe ved spillet, og de 2000 pund fisk bærer fiskerne selv op i deres rygkurve.

Der står et par husmænd fra oplandet, der har trukket med i spillet under ophaling af båden. De er fulgtes ad ud til havet for at få en måltid fisk - gratis. Deres befordring er en mælkevogn, forspændt to radmagre russere, der bærer præg af det daglige slid. De står med ludende hoved og halvåbne øjne - det er tydeligt at de to også må dele et husmandshjems fattigdom. Den slags folk, husmænd, har kystfiskeren, der selv ved, hvor skoen trykker, hjærte for, og jo større flok husmanden har i reden derhjemme, jo varmere slår fiskerhjertet - og jo flere småfisk d.v.s. seer, småtorsk og andet godt fisk af den art, fiskere selv spiser - idet de større fisk jo skal sælges.

Godmodig og med lune kunne fiskere efter at have fyldt husmandens sæk med gratis fisk, sige som så: "Ka do så kom hjem te di koun å bar - din kamp". Den benævnelse brugte fiskere altid for bønder, uanset om de sad på en fed gård, eller de var husmænd, der sad på en mælkevogn for at tjene det lidet denne stilling indbragte.

Kom der derimod en gårdmand til stranden med velnærede heste for at hente en slant sand til at strø i stalden og ved lejligheden ønskede en torsk eller to - a de bedste - fik han lov at betale for, hvad han fik.

* * *

Vi har nu fulgt fiskeren fra Stenbjerg en enkelt dag. Før han påbegynder hjemturen, står han et øjeblik stille og ser ud over havet. - -

På ryggen bærer han kurven, hvori der ligger madtejnen og nogle måltiders fisk.

Men hvor stor var nu hans dagløn. De er fem mand om de 2000 pund fisk - ja, de er faktisk seks, for båden skal forlods have en lød (part til dækning af renter, afdrag samt andre løbende udgifter). Det vil med andre ord sige at der bliver godt tredive kroner til hver.

De ku ha væt ringer - konstaterer de og tænker på det til tider nådesløse og grumme hav - der dog giver føden -

sparsomt ganske vist i de dage - men dog alligevel. Havet er det samme ved Stenbjerg landingsplads, som den var i 1910. Men af den generation, der fiskede dengang, er der få, der lever, og de har i hvert fald alle det tilfælles - en stille undren over først og fremmest den rivende udvikling af fiskeriet igennem de relativt få år.

Deres kystbåd kostede ca. 10.000 kr., motor iberegnet - idag koster en moderne træbygget kutter 1 million. Hvad en fisker tjener for tiden på et år, det skulle datidens fisker arbejde hårdt for i - tyve år.

Der er nok lidt vemod i den gamle stenbjergfiskers sind - jo der er. Før lå der 12 store kystbåde på striben - idag er der én tilbage, og den tilhører Esbjerg Fiskeri- og Søfartsmuseum - for ingen må glemme, at der engang var noget der hed - kystfiskeri.

Men kystfiskeren bider vemodet i sig - han har selv

været med til at bede om en Hanstholm havn - der i år kun syv år efter indvielsen har præsteret en landingsgevinst på ca. 95 millioner kroner. - - -

Han - den gamle fiskers søn - er den nye generation, der aftvinger faderen følgende bemærkning: Nej - de vår ajlæns, da æ var fesker - da måtte vi tage det, der kom. Vi havde hverken opvarmet styrehus, autopilot, radio eller radar. Så vender han front mod havet, og sender en tobaksstråle ud efter bølgefaldet, som var han Jet fornærmet. Men det er ikke tilfældet. Han er stolt af sin dreng, der går ud fra havnen idag, og er sparet for det at skulle føre en varp, inden han lægger fra kaj.

Trods den stille, og vel også på sin måde forståelige vemod, mest vel over at se den hjemlige strand blottet for foretagsomt liv, da må det stå klart, at for kystfiskerne i Stenbjerg også, er udviklingen gået den rigtige vej.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Mors 1973, side 397-408).